

Hanna Stypa
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego
Bydgoszcz

***Bracia i Siostry* – rytuały językowe na przykładzie mszy świętej**

Teksty sakralne należą do najbardziej androcentrycznych ze wszystkich rodzajów tekstów. Utrwalone są w nich cechy kultury patriarchalnej, w której mężczyźni i ich zachowania pełnią rolę źródła norm. Przejawia się to m.in. przewagą rzeczowników rodzaju męskiego (np. *Bóg, Pan, Ojciec, Stwórca, Sędzia, Król*), które współtworzą obraz Boga w świadomości społeczno-religijnej¹. Dominacja pierwiastka męskiego uświęcona wielowiekową tradycją opiera się zabiegom, których celem jest przeciwdziałanie asymetrii w języku. Wynika to również z faktu, że wiele tekstów sakralnych ma charakter rytualny.

W niniejszym artykule rytuał interpretowany jest jako zinstytucjonalizowany, niezmienny, sformalizowany, powtarzalny zespół czynności, będący nierzadko społecznie doniosłym aktem, który nawiązuje do wspólnych przekonań i idei określo-

¹ Feminizm chrześcijański (teologia feministyczna) kwestionuje tradycyjny obraz Boga. Traktuje go jako produkt historyczno-społeczny kontekstu, w którym dominuje wyobrażenie Boga Ojca. Fakt ten według feministek umacnia autorytet mężczyzn i utrudnia identyfikację kobiet z androcentrycznie przedstawianym Bogiem i ideami chrześcijaństwa. Przedstawicielki feminizmu chrześcijańskiego nie zgadzają się z faktem, że w odniesieniu do Boga i Ducha Świętego używa się męskich form gramatycznych, mimo że jako istoty niematerialne przekraczają one płciowość. Radykalne feministki propagują przypisywanie Bogu cech kobiecych i stosowanie określeń takich, jak: *Gottmutter, Jesa Christa, Heilige Geistin*, którym w języku polskim mogłyby odpowiadać: *Bóg Matka, Jeza Chrysta, Ducha Święta* [tłum. H.S.]. Feminizm chrześcijański sprzeciwia się teologicznej wizji kobiet. Według teorii feminizmu w chrześcijaństwie dominują dwa krzywdzące stereotypy kobiece: Ewa – buntowniczka, która przekracza ustalone granice – i Maria – dziewica, posłuszna Bogu, ideał macierzyństwa. Teologia feministyczna zajmuje się badaniami Biblii mającymi na celu odszukiwanie wzmianek o kobietach, które odegrały istotną rolę w teologii chrześcijańskiej, ale zostały zapomniane (m.in. prorokinie ze Starego Testamentu, uczennice i inne kobiety z otoczenia Jezusa Chrystusa). Podejmowane są również kwestie czyisto praktyczne, które dotyczą sposobów przekazywania treści teologii feministycznej na lekcjach religii, reguł głoszenia kazań w duchu feminizmu, zniwelowania dominacji pierwiastka męskiego w tekstach liturgii, pieśni, psalmów (<http://www.feministische-theologie.de> (23.10.2010); <http://www.lectio.unibe.ch> (23.10.2010); <http://www.eswtr.org> (24.10.2010)).

nej wspólnoty (Braungart 1996, 41–118). Rytuał odnosi się do wartości wyższych, które wykraczają poza jednostkę i daną sytuację. Wiąże on działalność ludzką z jej źródłami (bóstwa, wartości, idee), które legitymizują wszelkie czyny (Pławski 2009, 30). Czynności rytualne mogą być realizowane werbalnie i niewerbalnie. Rytuály językowe ujmowane są następująco: są to utarte, skostniałe jednostki językowe (słowa, wyrażenia, zdania, teksty), przeważnie odwołujące się do wartości wyższych. Ich funkcja nie polega na przekazywaniu (nowych) informacji o rzeczywistości, lecz na sygnalizowaniu i potwierdzaniu przynależności do wspólnoty (Werlen 1984, 81–89). Rytuály językowe są zawsze osadzone w kontekście. Poza nim tracą swoją funkcję, wywołując ewentualnie skojarzenia z daną dziedziną życia: „Słowa wyizolowane to słowa fikcyjne. Tylko słowa w tekście są słowami prawdziwymi” (Weinrich 1966, 48 [tłum. H.S.]).

Celem artykułu jest charakterystyka rytuałów językowych, które są realizowane w ramach mszy świętej odprawianej w Kościele rzymskokatolickim.

Msza święta traktowana jest jako przykład typowego sformalizowanego i skostniałego rytuału. Cechy te znajdują swoje odzwierciedlenie w zrytualizowanym użyciu języka (ustalone formy i niezmiennie, powtarzające się schematy). Rytuał mszy ma złożoną strukturę. Składa się on z ciągu sekwencji rytuałów werbalnych i pozawerbalnych. Rytuály realizowane za pomocą języka obejmują m.in. następujące działania rytualne: modlitwy, czytania, błogosławieństwa. Analizie poddano wybrane słowa, związki wyrazowe, zdania lub fragmenty tekstów, pochodzące z obowiązującego *Mszału Rzymskiego dla Diecezji Polskich* (1986).

Msza święta charakteryzuje się ściśle ustaloną strukturą nazywaną porządkiem. Odprawiana jest w oparciu o tzw. formularz, będący zbiorem modlitw, które kapłan odmawia w poszczególnych częściach mszy. Zawarty jest on w mszale – najważniejszej księdze liturgicznej w Kościele katolickim obrządku rzymskiego. Zawiera on wskazówki potrzebne do sprawowania Najświętszej Ofiary oraz zalecenia dotyczące specjalnych celebracji związanych z poszczególnymi obchodami i okresami roku liturgicznego (MR 1986). Część wytycznych umieszczona jest też w *Ogólnym Wprowadzeniu do Mszału Rzymskiego*, którego tekst znajduje się na początku mszału (OWMR 1986). Modyfikacje formularza są dopuszczane w określonych granicach. W przypadku odejścia od utartej formy rytuał traci swój charakter. Ewentualne zmiany związane są ściśle z teologią obowiązującą w danym okresie w Kościele rzymskokatolickim: Sobór Watykański II (1962–1965), który kładł szczególny nacisk na aktywne uczestnictwo wiernych w mszy świętej (Werlen 1984, 150), dopuścił m.in. możliwość używania języków narodowych². Jako mocno zakorzenione w mentalności wiernych zachowane zostały jednostki językowe: *amen*, *alleluja*, *hosanna*.

² Sobór Watykański II dopuścił możliwość używania języków narodowych (KL 1964, 36; OWMR 1986, Wstęp 12), ale nie zniósł możliwości sprawowania mszy po łacinie. Można to czynić, ale należy stosować się do pewnych zasad. Msza po łacinie odprawiana jest według obowiązującego mszału (nie używa się mszału przedsoborowego), a liturgię słowa sprawuje się w języku narodowym (KL 1964, 52). Mszał dla danego języka narodowego musi być zatwierdzony przez Stolicę Apostolską.

Silne sformalizowany i ustalony porządek mszy sprawia, że zasadniczo nie ma możliwości odejścia od utartej struktury Najświętszej Ofiary. Msza rozpoczyna się rytualną formułą:

K. W imię Ojca i Syna, + i Ducha Świętego.
 W. Amen.
 [Następnie kapłan pozdrawia zgromadzonych:]
 K. Pan z wami.
 W. I z duchem twoim (MR 1986, 2*).

W ramach rytuału mszy świętej występują jednak pewne sekwencje, w których wybór formy pozostaje w gestii kapłana. Tak jest m.in. w tym przypadku. Oprócz podanej formy powitania celebrans ma do dyspozycji cztery inne³:

Miłość Boga Ojca, łaska naszego Pana Jezusa Chrystusa i dar jedności w Duchu Świętym niech będą z wami wszystkimi. [...]
 Łaska i pokój od Boga, naszego Ojca, i od Pana Jezusa Chrystusa niech będą z wami. [...]
 Łaska i pokój od Tego, który jest, który był i który przychodzi, niech będą z wami. [...]
 Łaska naszego Pana Jezusa Chrystusa niech będzie z wami (MR 1986, 2*-4*).

Po powitaniu ogólnym może nastąpić powitanie bardziej osobiste (OWMR 1986, 28, 86). Dotyczy to jednak sytuacji szczególnych, głównie mszy świętej ślubnej lub odprawianej z okazji jubileuszu ślubu. Jeśli msza stanowi część oficjalnych obchodów ważnego wydarzenia (Święto Niepodległości, dożynki), po powitaniu wszystkich zgromadzonych można zaakcentować obecność specjalnych gości. Bardziej kordialne słowa powitania na mszy w dzień powszedni lub niedzielę zwykłą byłoby wykroczeniem poza ramy przyjętego rytuału. Wydaje się też, że wierni nie byliby przygotowani na takie zachowanie kapłana.

Kolejną sekwencją mszy, dającą pewną dowolność realizacji, jest Modlitwa powszechna. Wierni modlą się w potrzebach Kościoła, społeczności świeckiej, za tych, którzy znajdują się w trudnościach życiowych, za miejscową wspólnotę (w tym za obecnych na mszy świętej), uwzględniane są też intencje, w jakich sprawowana jest msza. Także

³ Dopuszcza się również kilka wersji Aktu pokuty:

- „Spowiadam się Bogu wszechmogącemu [...].
- K. Zmiłuj się nad nami Panie.
 W. Bo zgrzeszyliśmy przeciw Tobie.
 K. Okaż nam Panie miłosierdzie.
 W. I daj nam Swoje zbawienie. [...]
- K. Panie, który zostałeś posłany, aby uzdrowić w sercu, zmiłuj się nad nami.
 W. Zmiłuj się nad nami.
 K. Chryste, który przyszedłeś wzywać grzeszników, zmiłuj się nad nami.
 W. Zmiłuj się nad nami.
 K. Panie, który siedzisz po prawicy Ojca, aby się wstawiać za Twoim ludem, zmiłuj się nad nami.
 W. Zmiłuj się nad nami” (MR 1986, 5*-7*).
- Obrzęd poświęcenia wody i pokropienia wiernych, tzw. aspersion (MR 1986, (2)-(5)), zastępuje niedzielny Akt pokuty (MR 1986, 10*).

w tym przypadku istnieją wzory tekstów. Mają one najczęściej strukturę podobną do litanii z wprowadzeniem i modlitwą zamykającą. Ilość wezwań jest określona: powinna wynosić od czterech do siedmiu. Na poszczególne wezwania kapłana zgromadzeni odpowiadają *Ciebie prosimy, wysłuchaj nas, Panie* lub inaczej, stosownie do przyjętego zwyczaju (OWMR 1986, 45–47)⁴. Rzadko odstępuje się od tej struktury. Intencje przygotowywane są z wyprzedzeniem i wymieniane przez kapłana. Choć dopuszczalna jest tzw. modlitwa spontaniczna, podczas której wierni sami wypowiadają swoje prośby (OWMR 1986, 47), jednak w polskich kościołach raczej nie spotyka się z tym zwyczajem. Ewentualnymi wyjątkami od tej reguły mogą być małe, niezbyt liczne parafie. Wierni poproszeni o sformułowanie takich intencji ad hoc czuliby się zaskoczeni – byłoby to odstępstwo od znanego im schematu mszy.

Następny element mszy, którego realizacja wiąże się z dużą dozą dowolności, to ogłoszenia duszpasterskie (parafialne). Zawierają one informacje dotyczące funkcjonowania parafii w najbliższym czasie (informacje o dodatkowych nabożeństwach, spowiedzi pierwszopiątkowej, odwiedzinach u chorych, spotkaniach kół modlitewnych, wycieczkach, pielgrzymkach). W tej sekwencji jest również miejsce na bardziej osobiste słowa, komentarz kapłana. Obecnie informacje tego typu można usłyszeć nie tylko z ambony czy przeczytać w gablocie, ale są one również dostępne na stronach internetowych lub w gazetkach parafialnych.

Częścią mszy o największym stopniu dowolności jest kazanie⁵. Zasadniczo nie ma ścisłych reguł, które nakazują kapłanom, o czym mają mówić w kazaniu. Rytuałnie uregulowany jest natomiast sposób zwracania się do wiernych (sam fakt bezpośredniego zwrotu do odbiorców jest też częścią rytuału związanego z rodzajem tekstu *kazanie*). Użycie świeckiej formy *Szanowni Państwo* jest całkowicie wykluczone. Kapłan zwraca się do zgromadzonych *Bracia i Siostry* lub używa jednego z możliwych wariantów: *Drodzy Bracia i Siostry, Bracia i Siostry w Chrystusie Panu, Drodzy Bracia i Siostry w Chrystusie Panu, Umiłowani w Chrystusie Panu, Umiłowani w Chrystusie Panu Bracia i Siostry* lub *Najmilsi / Najmilsi N. N.* (z podaniem imion) przy zwrocie do nowożeńców lub jubilatów. Zdarza się, że kazanie nie jest poprzedzone żadną formą adresatywną. W przypadku formuły *Bracia i Siostry* wraz z jej wariacjami jako pierwsi wymieniani są mężczyźni. Zasada uprzejmości wyrażająca się w zwrocie najpierw do kobiet nie jest tu zachowana. W podanej kolejności widoczna jest dominacja pierwiastka męskiego. Z podobną sytuacją mamy do czynienia w przypadku występowania grupy nominalnej *bracia i siostry* w modlitwach, np. w Akcie pokuty: „Spowiadam się Bogu wszechmogącemu i wam, bracia

⁴ Np. w Sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Toruniu odpowiada się frazą *Jezu, ufam Tobie*, zaczerpniętą z Koronki do Miłosierdzia Bożego.

⁵ Wyróżnia się kilkanaście rodzajów kazań. Dzieli się je m.in. ze względu na wiek słuchaczy (dla dzieci, młodzieży, dorosłych, seniorów), ze względu na seryjność (rekolekcyjne, misyjne), ze względu na kontekst roku liturgicznego (pasyjne, maryjne, hagiograficzne). Kazania nie muszą bezpośrednio nawiązywać do wysłuchanych tekstów liturgicznych. Odmianą gatunkową kazania jest *homilia*, której treść oparta jest na czytaniach liturgicznych z danego dnia. Wymienia się dwa kryteria podziału homilii: formę przekazu (monologowe, dialogowe, zespołowe) oraz okoliczności, w jakich są głoszone (eucharystyczne, chrzcielne, ślubne, pogrzebowe) (Adamek 1992; Müller 2003).

i siostry [...]” (MR 1986, 5*). Podczas głoszenia kazania możliwe jest odwrócenie kolejności słów *bracia i siostry*. Słyszcy się to stosunkowo rzadko, ale jest to sygnał stopniowego niwelowania dominacji pierwiastka męskiego w formach językowych – również w tak konserwatywnym środowisku, jakim jest Kościół. W odniesieniu do uświęconych tradycji zrytualizowanych słów modlitw jest to niedopuszczalne. Kolejnym przykładem dokonujących się zmian mających na celu zapobieganie asymetriom językowym jest forma czasownika *zgrzeszyć* w tekście Aktu pokuty. Kobiety mogą używać formy żeńskiej *zgrzeszyłam*, choć w mszale zapisana jest tylko forma męska (MR 1986, 5*)⁶. Natomiast odpowiadając na wezwanie kapłana: „Oto Baranek Boży, który gładzi grzechy świata. Błogosławieni, którzy zostali wezwani na jego ucztę.” (MR 1986, 375*) kobiety muszą zachować formę męską: „Panie, nie jestem godzien, abyś przyszedł do mnie, ale powiedz tylko słowo, a będzie uzdrowiona dusza moja” (MR 1986, 375*). W pierwowzorze łacińskim *godny* odnosi się do człowieka, stąd zakaz stosowania formy żeńskiej: „Domine, *non sum dignus* ut intres sub tectum meu, sed tantum dic verbo, et sanabitur anima mea” (MR 1986, 19**). W tej interpretacji uwidacznia się generyczność rzeczownika męskoosobowego.

W centrum rytuału sakralnego znajduje się sprawowanie kultu. Obiekt uznany przez uczestników rytuału za święty, staje się przedmiotem czci. W przypadku mszy świętej w Kościele rzymskokatolickim jest to Bóg w trzech osobach. Jest on uwielbiany, a jego boskie cechy i czyny wysławiane. Wychwalanie Boga przejawia się używaniem stosownych czasowników lub grup wyrazowych: *chwalić, wychwalać, sławić, wysławiać, wielbić, czcić, oddawać cześć, składać dziękczynienie*. Odpowiada im szereg grup nominalnych – określeń wyrażających cześć i uwielbienie: *Bóg Ojciec, Bóg wszechmogący, Bóg prawdziwy, Bóg wszechświata, Bóg żywy i prawdziwy, Bóg przedwieczny i trwający na wieki, dobry Ojciec, Ojciec nieskończenie dobry, Król nieba, Stworzyciel nieba i ziemi, wszystkich rzeczy widzialnych i niewidzialnych*. Doskonałym przykładem hymnu pochwalnego jest *Chwała na wysokości Bogu*:

Chwała na wysokości Bogu, a na ziemi pokój ludziom dobrej woli. Chwalimy Cię, błogosławimy Cię, wielbimy Cię, wysławimy Cię. Dzięki Ci składamy, bo wielka jest chwała Twoja. Panie Boże, Królu nieba, Boże Ojczy wszechmogący. Panie, Synu Jednorodzony, Jezu Chryste. Panie Boże, Baranku Boży, Synu Ojca. Który gładzisz grzechy świata, zmiłuj się nad nami. Który gładzisz grzechy świata, przyjm błaganie nasze. Który siedzisz po prawicy Ojca, zmiłuj się nad nami. Albowiem tylko Tyś jest święty, tylko Tyś jest Panem, tylko Tyś Najwyższy, Jezu Chryste, z Duchem Świętym w chwale Boga Ojca. Amen (MR 1986, 11*).

Sensem rytuału jest doświadczenie, że przynależy się do rytualnej wspólnoty. Wspólne idee, wyobrażenia i wartości łączą jednostki w jednorodną grupę. Rytuały stanowią znaki rozpoznawcze danej wspólnoty, które zapewniają i ugruntowują jej image, czyli to, jak jest postrzegana na zewnątrz. Jako językowe sygnały przynależności do wspólnoty w ramach rytuału mszy świętej można interpretować: formę adresatywną *Bracia i Siostry*,

⁶ Wynika to z przyjętego w Polsce zwyczaju związanego z tłumaczeniem tekstu łacińskiego. W języku łacińskim forma ta odnosi się do słowa *fratres* („bracia”), które dotyczy ogółu wierzących (MR 1986, 3**).

formy zaimków osobowych i czasowników w 1 osobie liczby mnogiej oraz wszechobecne odniesienia do wartości nauki Kościoła rzymskokatolickiego.

Rytualny zwrot *Bracia i Siostry* podkreśla przynależność do wspólnoty katolików, którzy zebrali się w imię miłości do Boga Ojca. Odnosi się on do nauki Kościoła, według której wszyscy wierzący są dla siebie braćmi (i siostrami), równi wobec Boga, dobrego Ojca.

W prawie wszystkich tekstach modlitw występuje zaimek osobowy *my*, zaimek dzierżawczy *nasz* i czasowniki w 1 osobie liczby mnogiej obejmujące wszystkich zgromadzonych, wraz z kapłanem odprawiającym mszę. Duchowny jest więc nie tylko pośrednikiem między Bogiem a wiernymi, ale również członkiem wspólnoty:

Niech się zmiłuje nad nami Bóg wszechmogący i odpuściwszy nam grzechy, doprowadzi nas do życia wiecznego. Amen (MR 1986, 5*).

Błogosławiony jesteś, Panie, Boże wszechświata, bo dzięki Twojej hojności otrzymaliśmy chleb, owoc ziemi oraz pracy rąk ludzkich, który Tobie ofiarujemy, aby stał się dla nas chlebem życia (MR 1986, 15*).

Ojczy nieskończenie dobry, pokornie Cię błagamy przez Jezusa Chrystusa, Twojego Syna, naszego Pana, abyś przyjął i pobłogosławił te święte dary ofiarne (MR 1986, 303*).

Boże, przyjmij łaskawie tę Ofiarę od nas, sług Twoich, i całego ludu Twego. Napelnij nasze życie swoim pokojem, zachowaj nas od wiecznego potępienia i dołącz do grona swoich wybranych (MR 1986, 307*).

Głosimy śmierć Twoją, Panie Jezu, wyznajemy Twoje zmartwychwstanie i oczekujemy Twego przyjścia w chwale (MR 1986, 317*).

W nielicznych przypadkach stosowany jest zaimek osobowy w 1 osobie liczby pojedynczej wraz z odpowiednimi formami czasownika i zaimka dzierżawczego, np. w Akcie pokuty, który jest interpretowany jako czynność o charakterze indywidualnym. Każdy sam wyznaje swoje grzechy i prosi o ich odpuszczenie⁷:

Spowiadam się Bogu wszechmogącemu i wam, bracia i siostry, że bardzo zgrzeszyłem myślą, mową, uczynkiem i zaniedbaniem: moja wina, moja wina, moja bardzo wielka wina. Przeto błagam Najświętszą Maryję zawsze Dziewicę, wszystkich Aniołów i Świętych, i was, bracia i siostry, o modlitwę za mnie do Pana Boga naszego (MR 1986, 5*).

Powyższe stwierdzenia podkreślają istotną cechę rytuału. Indywidualne przeżycie jest zdominowane przez oficjalną wypowiedź dogmatyczną. Nie znaczy to, że rytuały negują indywidualność. Rolą rytuału nie jest jednak uwypuklanie indywidualności jednostki, lecz jej przynależności do grupy (Werlen 1984, 167; Braungart 1996, 97).

Aktywne uczestnictwo we mszy, werbalne i niewerbalne reakcje to znaki, że wierni poważnie traktują swój udział w rytuale, są gotowi stać się jego częścią i go odprawiać. Ich postawa, gesty, wypowiedzianie rytualnych tekstów świadczą o tym, że akceptują i identyfikują się z katolickim światopoglądem:

Rytuały to akty afirmacji. [...] Społeczne i religijne grupy, wspólnoty i społeczeństwa potrzebują jej w powtarzającym się rytuale – w ten sposób pamiętają o wspólnych wartościach i przeko-

⁷ Por. też Wyznanie wiary: Wierzę w Boga [...] (MR 1986, 13*–14*).

nianach, pogłębiają je i umacniają. Rytuały to powtarzalne zbiorowe czynności mające na celu potwierdzenie wartości społecznych (Braungart 1996, 76 [tłum. H.S.]).

Słowa przeistoczenia w liturgii eucharystycznej są rozumiane dosłownie wyłącznie przez wierzących, a więc tych, którzy akceptują warunki ramowe instytucji Kościoła. Dla obserwatora może to wyglądać jak magiczny zabieg. Perspektywa obserwatora jest zawsze perspektywą z zewnątrz, podobnie jak na meczu piłki nożnej czy koncercie rockowym. Ważnym elementem rytuału jest zaangażowanie. Uczestnicy nie powinni poddawać rytuału krytyce i patrzeć na niego sceptycznie, bo w ten sposób może on zostać zakłócony, zanegowany, a to w konsekwencji może doprowadzić do derytualizacji (Braungart 1996, 77, 105).

W artykule podjęto próbę charakterystyki rytuałów realizowanych za pomocą języka na przykładzie mszy świętej. Nie uwzględniono zagadnienia archaizmów językowych występujących w tekstach mszy. To także przejaw rytuału w jego warstwie językowej – jest to jednak temat wymagający odrębnego opracowania.

Formy i teksty rytualne są nieefektywne jako medium służące przekazywaniu informacji w sensie poznawczym: „Dla kompetentnego uczestnika rytuału nie zawiera on żadnych nowych informacji, nową informacją byłoby pojawienie się nieoczekiwanego elementu” (Werlen 1984, 29 [tłum. H.S.]). Przez odniesienia do wspólnych wartości, idei i przekonań rytuały stabilizują więzi, ugruntowują struktury społeczne i instytucje wewnątrz wspólnoty. Zapewniają identyfikację z grupą oraz zaspokajają potrzebę tworzenia więzi społecznych między jej członkami (Malinowski 1949, 43). Poprzez powtarzalność rytuału i struktur rytualnych dają poczucie stabilizacji, pomagają ogarnąć chaos życia. Istnieje jednak niebezpieczeństwo, że mechanizmy rytuału mogą być wykorzystane jako środki kontroli społecznej. Wówczas mielibyśmy do czynienia z manipulacją języka, której celem byłoby zawładnięcie procesami myślowymi i poznawczymi użytkowników języka (Fix 1996; Pławski 2009; 2010).

Wykaz skrótów

- KL – *Sobór Watykański II. Konstytucja o Liturgii Świętej*
MR – *Mszal Rzymski dla Diecezji Polskich*
OWMR – *Ogólny Wstęp do Mszału Rzymskiego*

Bibliografia

- Adamek Z., 1992, *Homiletyka*, Tarnów.
Braungart W., 1996, *Ritual und Literatur*, Tübingen.
Fix U., 1996, *Rituelle Kommunikation im öffentlichen Sprachgebrauch der DDR und ihre Begleitumstände: Möglichkeiten und Grenzen der selbstbestimmten und mitbestimmenden Kommunikation in der DDR*, [w:] G. Lerchner (red.), *Sprachgebrauch im Wandel: Anmerkungen zur Kommunikationskultur in der DDR vor und nach der Wende*, Frankfurt a.M., s. 11–64.
Malinowski B., 1949, *Eine wissenschaftliche Theorie der Kultur. Und andere Aufsätze. Mit einer Einleitung von Paul Reiwald: Malinowski und die Ethnologie*, Frankfurt a.M.

- Mszal Rzymski dla Diecezji Polskich*, 1986, Poznań.
- Müller K., 2003, *Homiletyka na trudne czasy*, Kraków.
- Ogólny Wstęp do Mszału Rzymskiego*, 1986, Poznań.
- Pławski M., 2009, *Rytuał w języku polityki*, [w:] A. Rypel, D. Jastrzębska-Golonka, G. Sawicka (red.), *Język – Biznes – Media. Prace Komisji Językoznawczej BTN*, t. XIX, Bydgoszcz, s. 29–37.
- Pławski M., 2010, *Ritualität im politischen Diskurs der DDR*, [w:] R. Lipczuk, J. Schiewe, W. Westphal, D. Misiek (red.), *Diskurslinguistik – Systemlinguistik. Theorien – Texte – Fallstudien*, Hamburg, s. 197–205.
- Sobór Watykański II. Konstytucja o Liturgii Świętej*, 1964, Rzym.
- Weinrich H., 1966, *Linguistik der Lüge*, Heidelberg.
- Werlen I., 1984, *Ritual und Sprache. Zum Verhältnis von Sprechen und Handeln in Ritualen*, Tübingen.

Źródła internetowe

- <http://www.feministische-theologie.de> (23.10.2010) (Helen Straumann-Stiftung für Feministische Theologie)
- <http://www.lectio.unibe.ch> (23.10.2010) (*lectio difficilior* – Europäische elektronische Zeitschrift für feministische Exegese)
- <http://www.eswtr.org> (24.10.2010) (Europäische Gesellschaft für theologische Forschung von Frauen)

Brothers and Sisters – language rituals in the Holy Mass

Summary

Religious texts are one of the most androgenic pieces of texts. It results from the generic character of masculine words applied in the texts. The prevailing male element stemming from a centuries-old tradition is not subject to processes aimed at preventing language asymmetries. It also results from the ritual character of these pieces. The above article is aimed at characterizing language rituals taking place during the Roman-Catholic Holy Mass. Language rituals are understood as fossilized linguistic units used in the context of institutionalized, formalized and reproducible set of rituals which is usually socially significant and refers to the shared *idée fixe*. The analysis of selected passages has proven that the forms and ritual texts are ineffective in cognitive terms. Referring to commonly accepted values and beliefs the rituals reinforce the social structure patterns as well as community institutions. They contribute to the development and strengthening of group identification and fulfill a desire to create group bonds.